

ВІДГУК

офіційного опонента
кандидата філологічних наук
Семенець Ольги Сергіївни

на дисертацію

ПУТІВЦЕВОЇ НАТАЛІЇ КОСТЯНТИНІВНИ

**«Проблематика мартиніканської та антильської самобутності у
творчості Едуара Гліссана»,**

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн

«Один з найвизначніших сучасних письменників світу» (Жак Селлар)
Едуар Гліссан є видатним романістом, поетом, есеїстом та драматургом
Латинської Америки. Його творчий доробок викликає жваві дискусії та
інтерес у наукових колах, про що свідчать численні міжнародні конференції
у Італії, Франції, США, Португалії, Бельгії, Гваделупі, Мартиніці тощо.
Посідаючи вагоме місце у плеяді постколоніальних письменників, Едуар
Гліссан зосередив свою увагу на пошуках «антильської самобутності»,
викоріненні «колоніальної ментальності» зі свідомості співвітчизників.

В оптиці наукової уваги дисертантки Путівцевої Н. К. перебувають
романи Едуара Гліссана «Ріка Лезарда» (1958), «Четверте століття» (1964),
«Дім командора» (1981), «Махагоні» (1987) та поетичні збірки «Індії» (1956)
та «Чорна сіль» (1960), що є найбільш репрезентативними з точки зору
вирішення поставленої дисертанткою мети – «комплексного аналізу
проблематики мартиніканської та антильської самобутності, втіленої
художньо-літературними засобами у творчості Е. Гліссана» (с. 18).
Принадно до аналізу залучаються філософські есе письменника
«Поетичний намір» (1969), «Антильський дискурс» (1981) та «Поетика
єднання» (1990), в яких окреслено світоглядні орієнтири письменника.

Детальний аналіз дисертації Путівцевої Н. К. на тему «Проблематика
мартиніканської та антильської самобутності у творчості Едуара Гліссана»
дозволяє сформулювати такі висновки щодо актуальності, обґрунтованості

основних наукових положень, висновків, наукової новизни, практичного значення цієї роботи.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена декількома чинниками. По-перше, прагнення осмислити наслідки колоніального правління провокує посилення у всьому світі читацького і наукового інтересу до творчості письменників-постколоніалістів. Про це свідчить відзнака Нобелівськими преміями з літератури Джона Кутзее, Надін Гордімер, Відьядхара Найпола, Дерека Волкотта, Воле Шоїнки, а також численні постколоніальні літературознавчі студії, що «використовують найрізноманітніші теоретичні моделі для аналізу культури тих народів, які звільнилися з-під колоніального гніту» і «порушують проблеми етнічності, національної ідентичності, культурної універсальності, культурної гібридності та культурної відмінності, проблеми мови, історії» (М. Зубицька). По-друге, активізація постколоніальних студій у сучасній Україні (О. Забужко, Т. Гундорова, О. Грабович, М. Павлишин, Р. Чопик, Р. Голод та інші), пов'язана з усвідомленням і осмисленням тоталітарної колонізації та нав'язуванням українцям комплексу меншовартості, актуалізує творчий доробок закордонних постколоніальних письменників як досвіду їх антиколоніальної боротьби та пошуків національної ідентичності. Застосування ж постколоніальної методології, на думку Т. Гундорової, дає можливість «демаскувати відкриті і приховані механізми колоніального і неокolonіального поневолення». По-третє, актуальність обраної дисертанткою теми дослідження зумовлена не лише значимістю постаті письменника та гострою полемікою навколо його доробку, а й відсутністю на вітчизняних літературознавчих теренах спеціальних праць, присвячених аналізу концептуальних засад і поетики творів Едуара Гліссана.

Зосередження уваги Путівцевої Н. К. на творчості одного з найвідоміших антильців, який має вагоме значення в літературному, суспільному й культурному житті Латинської Америки, свідчить про наукову сміливість і зрілість дисертантки. Неабияку вагомість дослідженню додає те,

що дисертація виконана на основі франкомовних текстів Едуара Гліссана, котрі українською мовою не перекладені. Посутнім є й те, що в роботі проаналізовано велику кількість франкомовних та англомовних розвідок щодо творчості Едуара Гліссана, що дає можливість скласти цілісне уявлення про творчу постать письменника у літературному просторі ХХ століття.

Дисертаційні положення пройшли належну апробацію: вони викладені у 9 наукових статтях (6 – у провідних фахових виданнях МОН України, 2 – у зарубіжних, 1 – додаткова публікація), у 7 тезах доповідей. Участь у 10 міжнародних та Всеукраїнських конференціях в різних куточках України (Херсон, Харків, Львів, Івано-Франківськ, Київ тощо) свідчить про достатній рівень оприлюднення положень дисертації.

Наукова новизна дисертації також не викликає сумнівів, оскільки до сьогодні творчий доробок Едуара Гліссана не отримав достатньої науково-критичної рефлексії у вітчизняних літературознавчих колах. Як слушно зазначає сама дисертантка, «це перша в українському літературознавстві системна праця, присвячена творам представників франкомовної антильської літератури» (с. 20), а тому вона заповнює лакуну в українському літературознавчому дискурсі, присвячену самотнім творчим пошукам антильських та мартиніканських письменників. Перспективність і науковий потенціал обраної теми дослідження дозволить Наталії Костянтинівні у подальшій науковій роботі розширити коло залучених до аналізу представників франкомовної літератури Карибського басейну.

Наукова розвідка Путівцевої Наталії Костянтинівни виконана у руслі новітніх тенденцій та підходів до вивчення художніх творів у поєднанні з традиційними методиками, що дає можливість дисертантці проникнути до глибин тексту, які водночас відкривають шлях до висот авторської художньої концепції та обґрунтувати рецептивну цінність Едуара Гліссана.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Детальний аналіз тексту дисертації Путівцевої Н. К. дозволив зробити висновок про ясну логіку, аргументованість та послідовність викладу власної дослідницької позиції,

високий рівень володіння сучасним науковим термінологічним апаратом, вміння дослідниці проводити серйозний поетологічний аналіз текстів.

У своїй роботі дисертантка спирається на достатній масив теоретичних праць, залучає критичну думку закордонних та вітчизняних учених (І. Нікіфорова, Л. Сабба, М. Столяренко, М. Кутіліна, М. Конде, Р. Бартон, Ж. Андре, П. Хічкок, Ж. Елуа-Блезес, Ж.-Л. Жубер та ін.), що забезпечує наукову переконливість висновків.

Теоретико-методологічна база дисертаційної праці сформована фундаментальними та новітніми дослідженнями з герменевтики, теорії хронотопу, наратології, міфокритичного та мотивного аналізу. Про глибоке опрацювання проблеми й високий рівень наукової підготовки дисертантки свідчить список використаної літератури, що налічує 210 позиції, більша половина з яких іноземними мовами.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертаційної роботи Путівцевої Н. К. чітко підпорядкована меті і завданням її літературознавчої розвідки, є вмотивованою й обґрунтованою; вступ, чотири розділи й висновки відповідають логіці розгортання наукової думки.

У першому розділі *«Творчість Едуара Гліссана в контексті франкомовної антильської літератури»*, що включає в себе два підрозділи, виявлено соціально-історичний та літературно-мистецький контекст творчості Едуара Гліссана та висвітлено стан вивчення творчого доробку письменника в сучасному вітчизняному і зарубіжному літературознавстві, здійснено огляд підходів щодо творчого методу письменника, визначено проблемні питання та лакуни вивчення його спадщини у науковому дискурсі.

Підрозділ 1.1. *«Історико-культурні особливості розвитку франкомовної літератури Карибського регіону»* демонструє діахронічний зріз літературного процесу французьких Антиль, починаючи з кінця ХІХ століття. Дисертантка окреслює основні соціокультурні чинники, що зумовили вихід на літературну авансцену таких письменників як Рене

Бонневіль, Рене Маран, Еме Сезер, Жорж Депорт, Жозеф Зобель, Майот Капесія та інші, і побіжно подає огляд їх найвідоміших творів.

У підрозділі 1.2. «Осмислення здобутків Е. Гліссана у літературознавстві» репрезентовано суперечливі відгуки в пресі стосовно творчого доробку письменника, що провокують читацький та науково-критичний інтерес до його літературної постаті. Здобутком Путівцевої Н. К. є аналіз чималої кількості літературознавчих робіт щодо проблематики, різних аспектів поетики, мови творів Е. Гліссана, виявлення суголосних думок або ж оприявнення полеміки учених щодо ключових питань його творчості. Авторка слушно зауважує посилений науковий інтерес до художньої спадщини письменника з боку африканських дослідників, оскільки деякі «африканські країни довгий час були протекторатами Франції, тобто також постраждали від колоніалізму та нав'язаної політики асиміляції» (с. 47). Однак, слід відмітити певну «переобтяженість» підрозділу цитатами з дослідницьких робіт, і недотримання проблемного принципу, що, в свою чергу, ускладнило систематизацію критичних досліджень творчості письменника й виокремлення дискусійних проблем.

У другому розділі «*Становлення особистості й формування світогляду Едуара Гліссана*» проаналізовано життєвий і творчий шлях відомого антильця, оприявлено його філософсько-естетичні орієнтири на різних етапах життя, виявлено літературно-мистецький контекст творчості письменника та окреслено його місце в літературному процесі франкомовної літератури Карибського регіону (Підрозділ 2.1.). Періодизація творчості Едуара Гліссана, проведена дисертанткою «з огляду на еволюцію світогляду митця й на переважання певної ключової концепції» (с. 7 автореферату), імпонує своєю вичерпністю, вмотивованістю і обґрунтованістю.

Далі Наталія Костянтинівна репрезентує історико-культурологічні погляди митця (Підрозділ 2.2.), зосередивши увагу на своєрідному розумінні письменником історії Антиль та на тлумаченні ключових в його філософії поняттях: антильство (фундується на опозиції архіпілагічного і

континентального мислення, антильської історії і не-історії, атаківістичної і композитної культур), ідентичність-ризома (як «відкритість до іншого», що «на відміну від ідентичності-коріння ... прагне до єднання, до встановлення зв'язків. Ідентичність-ризома не заперечує вкорінення. Вона не сприймає ідею єдиного коріння, яка виключає всі інші коріння» (с. 81)), креолізація як спосіб подолання територіальних і лінгвістичних кордонів.

У третьому й четвертому розділах дисертаційної роботи викладені результати фахового дослідження поетикальної специфіки творів Едуара Гліссана за результатами опрацювання матеріалу чотирьох романів та двох поетичних збірок і принагідно залучених до текстуального аналізу інших творів автора, що вповні реалізує поставлені в роботі завдання.

Розділ III *«Антильський пейзаж у творчості Едуара Гліссана як відображення естетико-філософських поглядів письменника»* складається з трьох підрозділів, в яких обґрунтовується схильність письменника до пейзажного дискурсу і зосереджується увага на ключових для творчості антильського письменника пейзажних образах: море, океан, ріка, земля, острів, дерево тощо. Путівцева Н. К. слушно помічає і виокремлює потрійний символізм острова для Едуара Гліссана: *омріяний / зниклий / острів вигнання*, доходячи висновку, що процес переосмислення і пізнання природи своєї країни через художній простір романів, *«розуміння власної землі є початковим етапом у процесі визначення антильської ідентичності»* (с. 185).

Справжнім здобутком дисертаційного дослідження, на нашу думку, є четвертий розділ *«Осмислення антильської самобутності в романах Едуара Гліссана “Ріка Лезарда”, “Четверте століття”, “Дім командора”»*, в якому у повній мірі досягається поставлена дослідницею мета роботи. Прослідкувавши художньо-стильові особливості роману «Ріка Лезарда», ідейно-художню концепцію та сюжетно-композиційну специфіку «Четвертого століття», особливості художнього осмислення кризи ідентичності в романі «Дім командора», дисертантка здійснює аналіз поетики романів Гліссана на різних рівнях текстової структури (міфопоетичному,

образному, символічному, стильовому, сюжетно-композиційному, мовному тощо) та виділяє світоглядні домінанти (прийняття колоніального пейзажу, збереження пам'яті, осмислення правдивого минулого країн Карибського басейну, подолання кризи ідентичності тощо), утвердження яких дозволить антильським народам віднайти власну ідентичність.

Розлогі висновки корелюють із завданнями, повною мірою відбивають головні результати дослідження й розставляють акценти в практичній інтерпретації романного доробку Едуара Гліссана, а відтак і логічно підсумовують цілісність наукової роботи. Однак, на нашу думку, доречними були б і висновки до окремих розділів дисертації, оскільки прикінцеві загальні висновки випускають посутні надбання дисертаційної роботи.

Відсутність спеціальних аспектних розвідок, присвячених творчому доробку та дискусійний характер сучасного літературного контексту, яскравим представником якого є Е. Гліссан, провокує декілька запитань та уточнень.

1. На сторінках 44, 52, 54, 56 ви згадуєте про «маргінальну культуру Карибського регіону», «відчуття соціальної маргінальності», «статус маргінальності», «почуття маргінальності» Едуара Гліссана. Чи вплинула маргінальна свідомість і своєрідний «трансконтекстуальний синдром» (Г. Бейтсон) на художнє мислення письменника? Якщо так, то яким чином?
2. У підрозділі 3.1. міститься наступне твердження: «він не пов'язував дерево з чимось єдиним, зі стовбуром, з підпорою, а розумів його як порив, запал, кипучу суміш» (с. 95), яке не отримує подальшого розгортання і апелювання до художніх текстів. Чи не могли б ви пояснити тезу і проілюструвати прикладами з творів, якщо це можливо.
3. У підрозділі 3.2 (с. 96-97), де аналізується один із стрижневих образів в романістиці Едуара Гліссана – море, чи не вбачаєте ви кореляцію акваобразності з елементами ініціаційних схем?

Приємно відзначити, що робота написана якісною, достатньо грамотною українською мовою, стиль науково-критичного дискурсу переважно забезпечує адекватне повідомлення й розуміння результатів дослідження. Незначні стилістичні огріхи та калькування не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

Сподіваємось, що проведене дослідження спонукатиме Наталію Костянтинівну як фахівця з французької мови та літератури до роботи над перекладом художнього доробку письменника українською.

Викладені зауваження й побажання жодним чином не суперечать загальному схвальному враженню від дослідження Путівцевої Н. К. Варто зазначити, що нашій увазі була представлена новаторська й цікава робота. Отримані в ході дисертаційного дослідження результати мають велике практичне значення і цінність. Дослідниця уводить в україномовний літературознавчий дискурс самобутні прозові твори Едуара Гліссана, які є плідним матеріалом для подальших наукових досліджень.

Усе викладене вище дає підстави стверджувати, що наукове дослідження Путівцевої Н. К. є актуальним, оригінальним дослідженням і відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її авторка Путівцева Наталія Костянтинівна заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн.

13 вересня 2019 року

Кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри зарубіжної філології
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського

О. С. Семенець

Підпис *О. С. Семенець* завідувачу

 Начальник відділу *С. В. Рибченко*
 ТНУ ім. В.І. Вернадського